

Rozdział I. Charakter prawny aktu poświadczenia dziedziczenia

dr hab. Paweł Księżak, prof. UŁ¹

§ 1. Wprowadzenie

Akt poświadczenia dziedziczenia (dalej: APD) jest już instytucją okrzeplą w prawie polskim. Literatura prawnicza i praktyka odnosząca się do APD jest obszerna. Większość głównych problemów została już rozwiązana. Rozważania podejmowane w literaturze prawniczej na temat APD mają jednak najczęściej dość praktyczny wymiar, tj. zmiernają do ustalenia znaczenia poszczególnych przepisów odnoszących się do tej instytucji. Wzmianki dotyczące charakteru prawnego APD są dość lakoniczne i niejednoznaczne. Wskazuje się na szczególne cechy APD oraz charakteryzuje z różnych punktów widzenia, w szczególności z perspektywy materialnoprawnej i procesowej, jednakże zwykle bez jednoznacznej, ogólnej konkluzji. Poniższe rozważania mają na celu uzupełnienie tej luki.

Rozważania dotyczące charakteru prawnego APD należy poprzedzić istotnymi uściśleniami zakresowymi i pojęciowymi.

Po pierwsze, dla potrzeb niniejszych wywodów, aby uniknąć nieistotnych tutaj komplikacji, przyjmuję w uproszczeniu, że sporządzanie APD (czynność notarialna) i APD (efekt tej czynności) to pojęcia tożsame. Zgodnie z PrNot notariusz dokonuje różnych czynności notarialnych, m.in. sporządza akty notarialne, sporządza APD, sporządza poświadczenia itd. (art. 79 PrNot), co sugeruje, że ani akt notarialny, ani APD, ani poświadczenie nie są czynnościami notarialnym, lecz efektami końcowymi tych czynności notarialnych, które polegają na sporządzaniu tych dokumentów. Wprawdzie art. 2 § 2 PrNot stwierdza, że „czynności notarialne mają charakter dokumentu urzędowego”, ale na-

¹ Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Cywilnego.

leży to raczej rozumieć w ten sposób, że to nie czynność jest dokumentem (tzn. nie sporządzanie dokumentu jest dokumentem), ale efekt tej czynności (podobnie wydawanie wyroku przez sąd nie jest wyrokiem). Te subtelne problemy kwalifikacyjne mają jednak znaczenie ogólne i nie są charakterystyczne dla APD, dlatego zostaną tu pominięte.

Po drugie, należy odróżnić postępowanie zmierzające do sporządzenia APD od samego sporządzania APD. Procedura obejmuje m.in. sporządzenie protokołu dziedziczenia (art. 95b PrNot), niekiedy otwarcie i ogłoszenie testamentu (art. 95d), ograniczone postępowanie dowodowe (art. 95da § 1 PrNot), ustalanie treści prawa obcego (art. 95da § 2 PrNot). Po spisaniu protokołu dziedziczenia notariusz sporządza akt poświadczenia dziedziczenia, jeżeli nie ma wątpliwości co do istnienia jurysdykcji krajowej, treści właściwego prawa obcego, osoby spadkobiercy i wysokości udziałów w spadku, a w przypadku, gdy spadkodawca uczynił zapis windykacyjny – także co do osoby, na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, i przedmiotu zapisu (art. 95e § 1 PrNot).

Poniższe uwagi odnosić się będą wyłącznie do charakteru prawnego APD, nie zaś do charakteru całej procedury poprzedzającej sporządzenie tego dokumentu i poszczególnych czynności faktycznych i prawnych składających się na tę procedurę.

Po trzecie, notariusz niezwłocznie po sporządzeniu aktu poświadczenia dziedziczenia dokonuje jego wpisu do Rejestru Spadkowego przez wprowadzenie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego danych wynikających z tego aktu, o których mowa w art. 95ha pkt 3–7 PrNot (art. 95h § 1 PrNot). Skutki materialnoprawne i procesowe prawo wiąże z zarejestrowanym APD i tylko do takiego aktu odnosić się będą poniższe uwagi, nawet jeśli nie będzie wyraźnie to zaznaczone. Poza zakresem rozważań pozostawiam pytania o charakter prawny i skutki prawne niezarejestrowanego aktu. Oczyszczając przedpole, można powiedzieć, że niezarejestrowany APD wywołuje tylko jeden istotny skutek prawny: otwiera drogę do jego zarejestrowania. Samo zarejestrowanie stanowi zdarzenie analogiczne z uprawomocnieniem się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku².

² M. Iżykowski, Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako rozstrzygnięcie sprawy cywilnej, w: P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik (red.), Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Feliksowi Zedlerowi, Warszawa 2012; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, w: J. Gudowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. VI, Warszawa 2017, art. 1025, Nb 34; B. Kordasiewicz (red.), Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego. Tom 10, Warszawa 2015, s. 590, Nb 37.

Po czwarte, mimo zbliżonej regulacji i skutków prawnych APD jest odmienną czynnością niż europejskie poświadczenie spadkowe. Uwagi odnoszące się do jednej z tych czynności mogą, ale nie muszą być adekwatne do drugiej z nich³. Uwagi poniższe odnosić się będą jedynie do APD.

§ 2. Analiza

Wyjść należy od dość oczywistego spostrzeżenia, że (z punktu widzenia prawa polskiego) notariusz nie jest sądem i nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości. W tym zakresie nie pozostawia możliwości innej interpretacji art. 175 Konstytucji RP. Notariusza zalicza się natomiast powszechnie do organów ochrony prawnej⁴, który wykonuje *sui generis* działalność państwową⁵. Notariusz dokonuje nie tylko licznych czynności notarialnych, które mają istotne znaczenie w obrocie (np. sporządza umowy przeniesienia własności nieruchomości, protokoły walnych zgromadzeń spółek akcyjnych), lecz także w pewnym zakresie może dokonywać czynności, które są równoważne z orzeczeniami sądowymi. Szczególnie szerokie kompetencje notariusz otrzymał na płaszczyźnie prawa spadkowego⁶. Jako zadanie z zakresu ochrony prawnej należy niewątpliwie zaliczyć także sporządzanie APD⁷.

Skoro notariusz nie jest sądem, to z punktu widzenia krajowego APD nie może być uznane za orzeczenie sądu. Przepisy wskazują jednak wyraźnie, że APD jest dokumentem urzędowym (art. 2 § 2 PrNot), który po zarejestrowaniu ma skutki prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 95j PrNot). Równoważność (równorzędność) obu dokumentów (tj. APD i orzeczenia sądu) idzie tak daleko, że zgodnie z art. 95p zd. 1 PrNot ilekroć w przepisach odrębnych jest mowa o postanowieniu o stwierdzeniu nabycia

³ Szczegółową charakterystykę obu instytucji przeprowadził M. Margoński, Charakter prawny europejskiego poświadczenia spadkowego. Analiza prawnoporównawcza aktu poświadczenia dziedziczenia i europejskiego poświadczenia spadkowego, Warszawa 2015, s. 38–72.

⁴ Np. uchw. SN z 18.12.2013 r., III CZP 82/13, Legalis; A.J. Szereda, Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie, Warszawa 2018, s. 18.

⁵ *Ibidem*, s. 18.

⁶ Notariusz sporządza APD, EPS, sporządza zaświadczenie wykonawcy testamentu (art. 665 KPC), dokonuje otwarcia i ogłoszenia testamentu (art. 649 § 1 KPC), przyjmuje oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, przyjmuje oświadczenie o sporządzeniu wykazu inwentarza, sporządza akt powołania zarządcy sukcesyjnego oraz akt odwołania zarządcy sukcesyjnego (art. 95z PrNot).

⁷ Np. D. Dończyk, Notarialne poświadczenie dziedziczenia, Warszawa 2011, s. 20.

spadku, należy rozumieć przez to również zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia. Nie ulega przy tym wątpliwości, że mimo podobieństw i materialnoprawnej równoważności APD nie jest stwierdzeniem nabycia spadku⁸.

Systematyka prawa o notariacie wskazuje jednoznacznie, że sporządzenie APD jest odrębną czynnością notarialną, tzn. że APD nie jest aktem notarialnym (art. 79 pkt 1a PrNot) ani „zwykłym” poświadczeniem (takim jak np. poświadczenie daty czy podpisu, art. 79 pkt 2 PrNot)⁹. Odrębność APD od wskazanych innych dokumentów ma charakter konstrukcyjny i nie jest jedynie konsekwencją formalnego ukształtowania pozycji tej czynności w PrNot.

Notarialne poświadczenie dziedziczenia nie jest aktem notarialnym, ponieważ:

- 1) nie zawiera jakichkolwiek oświadczeń uczestników czynności notarialnej, co stanowi konstytutywny element aktu notarialnego (art. 92 § 1 pkt 5 PrNot)¹⁰. W APD notariusz poświadcza zaistnienie określonego zdarzenia prawnego (tj. dziedziczenie, ewentualnie nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego), nie zaś oświadczenia uczestników. Od 17.8.2015 r.¹¹ APD podpisuje wyłącznie notariusz, a w konsekwencji akt

⁸ W wypadku jednak kolizji między APD a stwierdzeniem nabycia spadku APD ma jednak gorszą pozycję, tj. zawsze musi ustąpić przed orzeczeniem sądu, bez względu na materialną i proceduralną prawidłowość obu aktów oraz kolejność ich sporządzenia. Wynika to z następujących regulacji: 1. Art. 1025 § 3 KC: Przeciwno domniemaniu wynikającemu ze stwierdzenia nabycia spadku nie można powoływać się na domniemanie wynikające z zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. 2. Art. 669¹ § 1 KPC: Sąd spadku uchyla zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku. Bezwzględne pierwszeństwo stwierdzenia nabycia spadku w wypadku konfliktu z APD jest krytykowane w doktrynie [por. B. Kordasiewicz (red.), Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego, t. 10, 2015, s. 584, Nb 32; W. Borysiak, w: K. Osajda (red.), Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz. Tom IVB, Warszawa 2018, kom. PrNot art. 95j, Nt 12].

⁹ P. Borkowski, Notarialne poświadczenie, Warszawa 2011, s. 32; B. Kordasiewicz (red.), Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego, t. 10, 2015, Nb 39; M. Pazdan, Notarialne poświadczenie dziedziczenia po zmianach z 2015 roku, *Rej.* 2016, Nr 5, s. 20.

¹⁰ Jak trafnie wywodzi M. Walasik, Pozycja prawna polskiego notariusza w sprawach międzynarodowych z zakresu prawa spadkowego, w: M. Krzymuski, M. Margoński (red.), Znad granicy ponad podziałami. Księga dedykowana Profesorowi Dieterowi Martiny, Warszawa 2014, s. 345 – żądanie (wniosek) zainteresowanych osób sporządzenia APD nie może być traktowane jako przejaw oświadczeń woli, mocą swej woli zainteresowani nie mogą bowiem kształtować treści APD; treść APD nadaje notariusz, który musi w tym zakresie kierować się regulacjami prawa spadkowego.

¹¹ Wejście w życie ustawy z 24.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw. Na temat tej zmiany por. P. Czubik, Niedopracowania legislacyjne i błędy konstrukcyjne w stosowanych od 17 VIII 2015 r. przepisach

- ten nie może być nawet w drodze analogii stawiany w rzędzie z czynnościami zawierającymi oświadczenia stron (np. ugoda)¹²;
- 2) nie jest formą czynności prawnej¹³. Skoro APD nie zawiera żadnych oświadczeń uczestników, to treść aktu nie obejmuje czynności prawnej, a co za tym idzie – nie jest możliwe odnośnienie do APD pojęcia „forma czynności prawnej”. Z tego samego powodu APD nie może być uznawany za formę dokumentową;
 - 3) APD jest sporządzany z urzędu po przeprowadzeniu postępowania. Uczestnicy inicjują postępowanie przed notariuszem, notariusz na żądanie stron sporządza protokół dziedziczenia, jednakże sam APD jest czynnością wyłącznie notariusza, w której nikt nie uczestniczy¹⁴;
 - 4) APD ma charakter deklaratoryjny – tworzy domniemanie, że ten, kto uzyskał APD, jest spadkobiercą (art. 1025 § 2 KC). Sam APD nie zmienia porządku dziedziczenia, nie ma zatem charakteru zdarzenia cywilnoprawnego. Jednakże istnienie APD może być elementem stanu faktycznego, składającego się na hipotezę niektórych norm (np. art. 1028 KC).

dotyczących aktów poświadczenia dziedziczenia zawartych w prawie o notariacie i przepisach intertemporalnych – zagadnienia wybrane, *Krakowski Przegląd Notarialny* 2016, Nr 1, s. 29–32.

¹² Por. *M. Pazdan*, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, s. 21. Autor ten wskazuje, że rezygnacja z wymogu podpisu osób zainteresowanych miała za zadanie zaakcentowanie judykacyjnej roli notariusza przy sporządzaniu aktów potwierdzających nabycie praw do spadku (tj. APD i EPS).

¹³ Jednakże *R. Wrzcionek* (*tenże*, w: *Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia – próba sformułowania definicji*, *Rej.* 2008, Nr 7–8, s. 151) wywodzi, że czynność sporządzenia APD to nowo stworzona forma szczególna prawa cywilnego (art. 73 § 2 oraz 76 zd. 1 KC), przewidziana dla dokonania czynności z zakresu prawa spadkowego. Autor ten zestawia APD z aktami notarialnymi zawierającymi testament czy pełnomocnictwem notarialnym. Pogląd ten jest błędny, ponieważ APD nie zawiera oświadczeń woli i nie jest czynnością prawną. Nie istnieje również jednoznacznie zdefiniowana kategoria „czynności z zakresu prawa spadkowego”, wobec tego nie sposób również sfalsyfikować twierdzenia, że APD do takiej kategorii należy. Jeśli za „czynności prawa spadkowego” rozumieć czynności prawne (np. testament, odrzucenie spadku czy zbycie spadku), to APD nie jest taką czynnością. Jeśli jednak rozumieć przez to każdą czynność konwencjonalną związaną z prawem spadkowym, to APD jest taką czynnością na takich samych zasadach, jak np. decyzja o wymiarze podatku spadkowego czy orzeczenie o ustanowieniu kuratora spadku. Tak szerokie pojęcie jest jednak zupełnie nieprzydatne dla określenia charakteru prawnego APD.

¹⁴ Trafnie podkreśla to *M. Setkiewicz*, *Notariusz jako organ ochrony prawnej w świetle prawa polskiego i prawa Unii Europejskiej*, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji CVII*, Wrocław 2016, s. 203.

Notarialne poświadczenie dziedziczenia nie jest również „zwykłym” poświadczeniem, o którym mowa w art. 96 PrNot¹⁵, ponieważ:

- 1) nie stanowi oświadczenia wiedzy notariusza o faktach: ustalenie określonych faktów, dokonywane w procedurze zmierzającej do sporządzenia APD, stanowi jedynie podstawę do dokonania subsumpcji;
- 2) wymaga zastosowania prawa i dokonania subsumpcji ustalonego stanu faktycznego do zrekonstruowanej normy prawnej;
- 3) brak stwierdzenia nabycia spadku lub APD to stan, w którym stan prawny jest – w świetle niektórych przepisów¹⁶ – nieustalony, zatem APD ustala stan prawny. To spostrzeżenie jest istotne w kontekście innych poświadczeń – notariusz nie poświadcza (nie potwierdza) stanu faktycznego, lecz ustala stan prawny. Nie chodzi przy tym, co oczywiste, o treść norm prawnych, lecz o zidentyfikowanie normy indywidualno-konkretnej, po dokonaniu subsumpcji;
- 4) jako dokument urzędowy jest dowodem tego, co zostało w nim poświadczane (art. 244 KPC), ale ze względu na treść art. 1027 KC jest dowodem wyłącznym (a ściślej: współwylącznym obok stwierdzenia nabycia spadku i europejskiego poświadczenia spadkowego) dla spadkobiercy, który swój status chce udowodnić względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku. Pełni zatem funkcję legitymacyjną;
- 5) wywołuje skutek *erga omnes* (na płaszczyźnie materialnoprawnej wynika to z art. 1025 § 2 KC, na płaszczyźnie procesowej zaś z art. 365 § 1 KPC w zw. z art. 95j PrNot).

¹⁵ Artykuł 96 PrNot: Notariusz poświadcza: 1) własnoręczność podpisu; 2) zgodność odpisu, wyciągu lub kopii z okazanym dokumentem; 3) datę okazania dokumentu; 4) pozostawanie osoby przy życiu lub w określonym miejscu.

¹⁶ Np. art. 113 ust. 7 ustawy z 21.8.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.)

Sporządzając APD, notariusz poświadczają (lub nabycie zapisu windykacyjnego), dokonując subsumpcji ustalonego przez siebie stanu faktycznego do norm prawa spadkowego¹⁷. Ustalenie stanu faktycznego dokonuje się w ramach szczególnego postępowania (*quasi*-postępowania nieprocesowego, wykazującego podobieństwa do postępowania w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku), na które składa się ograniczone postępowanie dowodowe i spisanie protokołu dziedziczenia. Działanie notariusza jest zatem stosowaniem prawa w sposób i o skutkach analogicznych jak stosowanie prawa przez sąd – zatem jest czynnością *quasi*-orzecznictwem. Materialnie APD najbliższe jest – w systemie prawa – do stwierdzenia nabycia spadku (a zatem do orzeczenia sądu), nie zaś do aktu notarialnego. Nie budzi zatem wątpliwości, że APD jest publicznym aktem stosowania prawa¹⁸.

Odnotować należy, że charakter prawny APD może być (choć nie musi) inaczej charakteryzowany z punktu widzenia rozporządzenia spadkowego¹⁹. Zgodnie z art. 3.2. rozporządzenia spadkowego: Do celów niniejszego rozporządzenia termin „sąd” oznacza każdy organ sądowy i wszystkie inne organy oraz przedstawiciele zawodów prawniczych właściwych w sprawach spadkowych, którzy wykonują funkcje sądowe lub działają na podstawie przekazania uprawnień przez organ sądowy lub działają pod kontrolą organu sądowego, pod warunkiem że takie inne organy i przedstawiciele zawodów prawniczych zapewniają gwarancje bezstronności i prawa wszystkich stron do bycia wysłuchanymi oraz pod warunkiem, że ich orzeczenia na mocy prawa państwa członkowskiego, w którym działają:

- a) mogą być przedmiotem zaskarżenia do organu sądowego lub ponownego rozpoznania przez organ sądowy; oraz
- b) mają moc i skutek podobne do orzeczenia organu sądowego w takiej samej sprawie.

¹⁷ Tak też m.in. R. Kapkowski, Sporządzenie aktu poświadczania dziedziczenia, PiP 2009, Nr 11, 80 i n.; M. Setkiewicz, Notariusz jako organ ochrony prawnej, s. 202.

¹⁸ Tak m.in. R. Kapkowski, Sporządzenie aktu, s. 85 i 86; Z. Truszkiewicz, Uchylenie aktu poświadczania dziedziczenia, PS 2010, Nr 7–8 s. 21; M. Walasik, Pozycja prawna polskiego notariusza, s. 346.

¹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczania spadkowego (Dz.Urz. UE L z 2012 r. Nr 201 s. 107 ze zm.).

Państwa członkowskie powiadamiają Komisję o innych organach oraz przedstawicielach zawodów prawniczych, o których mowa w akapicie I, zgodnie z art. 79.

Na tle tak sformułowanego przepisu, w kontekście przywołanej analizy APD (i z uwagi na możliwość ponownego rozpoznania sprawy przez sąd, o czym niżej) nie jest jasne, czy notariusz jest sądem w rozumieniu rozporządzenia i czy APD to orzeczenia w rozumieniu tych przepisów. Polska nie wskazała notariuszy jako podmiotów pełniących funkcje orzecznicze²⁰, a w literaturze zagadnienie to budzi kontrowersje²¹. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, który zmierzał do wyjaśnienia tych kwestii, złożony został przez Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim w dniu 24.11.2017 r.

²⁰ Sporządzona z podziałem na państwa lista innych organów oraz przedstawicieli zawodów prawniczych równorzędnych sądom, notyfikowanych Komisji, jest dostępna na następującej stronie internetowej: https://e-justice.europa.eu/content_succession-380-pl.do?clang=pl, dostęp: 4.6.2019 r.

²¹ Za uznaniem notariusza za sąd w rozumieniu rozporządzenia spadkowego opowiedział się, z szeroką argumentacją, np. *M. Walasik*, *Pozycja*, s. 352 i n., a także m.in. *T. Kot*, *Czy polski notariusz może być sądem na gruncie rozporządzenia spadkowego?* Głos w dyskusji, w: *M. Pazdan, J. Górecki* (red.), *Nowe europejskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 91; *D. Karkut*, *Czy polski notariusz może być objęty zakresem kategorii pojęciowej „sąd” w rozumieniu unijnego rozporządzenia spadkowego?*, *Rej.* 2017, Nr 3, s. 24–26 oraz *M. Margoński*, *Charakter prawny europejskiego poświadczenia spadkowego. Analiza prawnoporównawcza aktu poświadczenia dziedziczenia i europejskiego poświadczenia spadkowego*, Warszawa 2015, s. 78. W tym kierunku także *P. Czubik*, *Konsekwencje europejskiego rozporządzenia spadkowego (Nr 650/2012) dla praktyki notarialnej (zagadnienia dotyczące wyboru prawa właściwego dla dziedziczenia)*, *Rej.* 2013, Nr 11, s. 29.

(sprawa C-658/17)²². Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu (TSUE) w wyroku z 23.5.2019 r. orzekł, co następuje:

- 1) art. 3 ust. 2 akapit 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że brak przewidzianego w tym przepisie powiado-

²² Sąd zadał następujące pytania:

Czy art. 46 ust. 3 lit. b w zw. z art. 39 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego należy rozumieć w ten sposób, że wydanie zaświadczenia dotyczącego orzeczenia w sprawie spadkowej, którego wzór stanowi załącznik Nr 1 do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) Nr 1329/2014 z 9.12.2014 r. ustanawiające formularze, o których mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012, jest dopuszczalne także w odniesieniu do orzeczeń, które potwierdzają status spadkobiercy, ale nie podlegają (nawet w części) wykonalności?

Czy art. 3 ust. 1 lit. g rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że akt poświadczenia dziedziczenia sporządzany przez notariusza zgodnie z niespornym wnioskiem wszystkich uczestników postępowania poświadzeniowego, który wywiera skutki prawne prawomocnego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku – taki jak akt poświadczenia dziedziczenia sporządzany przez notariusza polskiego – stanowi orzeczenie w rozumieniu tego przepisu?, a co za tym idzie, czy art. 3 ust. 2 zd. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 należy rozumieć w ten sposób, że notariusza sporządzającego tego rodzaju akt poświadczenia dziedziczenia należy uznać za sąd w rozumieniu ostatnio powołanego przepisu?

Czy art. 3 ust. 2 zd. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że powiadomienie dokonywane przez państwa członkowskie zgodnie z art. 79 rozporządzenia ma walor informacyjny i nie jest warunkiem uznania przedstawiciela zawodu prawniczego właściwego w sprawach spadkowych, który wykonuje funkcje sądowe, za sąd w rozumieniu art. 3 ust. 2 zd. 1 rozporządzenia, jeśli spełnia on warunki wynikające z ostatnio powołanego przepisu?

W razie negatywnej odpowiedzi na pytanie 1, 2 lub 3: czy art. 3 ust. 1 lit. i rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 należy rozumieć w ten sposób, że uznanie krajowego instrumentu proceduralnego poświadczającego status spadkobiercy, takiego jak polski akt poświadczenia dziedziczenia, za orzeczenie w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. g rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 wyklucza jego uznanie za dokument urzędowy?

W razie pozytywnej odpowiedzi na pytanie 4: czy art. 3 ust. 1 lit. i rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że akt poświadczenia dziedziczenia sporządzany przez notariusza zgodnie z niespornym wnioskiem wszystkich uczestników postępowania poświadzeniowego – taki jak akt poświadczenia dziedziczenia sporządzany przez notariusza polskiego – stanowi dokument urzędowy w rozumieniu tego przepisu?

mienia przez państwo członkowskie o wykonywaniu przez notariuszy funkcji sądowych nie jest decydujący dla uznania notariuszy za „sąd”. Artykuł 3 ust. 2 akapit 1 rozporządzenia Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że notariusza – sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia, taki jak ten w postępowaniu głównym, na zgodny wniosek wszystkich uczestników postępowania poświadczeniowego – nie należy uznać za „sąd” w rozumieniu przywołanego przepisu, a w konsekwencji art. 3 ust. 1 lit. g rozporządzenia Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że takie poświadczenie dziedziczenia nie stanowi „orzeczenia” w rozumieniu tego przepisu;

- 2) art. 3 ust. 1 lit. i rozporządzenia Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że poświadczenie dziedziczenia, takie jak to w postępowaniu głównym, sporządzone przez notariusza zgodnie z niespornym wnioskiem wszystkich uczestników postępowania poświadczeniowego stanowi „dokument urzędowy” w rozumieniu tego przepisu, któremu może towarzyszyć formularz, o którym mowa w art. 59 ust. 1 akapit 2 rzeczonego rozporządzenia, sporządzony według wzoru załącznika 2 do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) Nr 1329/2014 z 9.12.2014 r. ustanawiającego formularze, o których mowa w rozporządzeniu Nr 650/2012.

W uzasadnieniu przypomniano, że Trybunał orzekł, iż wykonywanie funkcji sądowych implikuje posiadanie kompetencji do rozpatrzenia sprawy potencjalnie spornej między stronami (zob. podobnie wyr. z 2.6.1994 r., *Solo Kleinmitoren*, C-414/92, EU:C:1994:221, pkt 17, 18). Aby – ze względu na specyficzny charakter wykonywanych przez niego zadań – można było uznać organ za wykonujący funkcje sądowe, musi on posiadać kompetencję do rozstrzygnięcia ewentualnego sporu (zob. podobnie post. z 24.3.2011 r., *Bengtsson*, C-344/09, EU:C:2011:174, pkt 19 i przytoczone tam orzecznictwo). Sytuacja taka nie ma miejsca, gdy kompetencje danego przedstawiciela zawodu prawniczego zależą tylko od woli stron. Należy w związku z tym stwierdzić, że organ wykonuje funkcje sądowe, jeżeli może zostać uznany za właściwy w przypadku sporu z zakresu spraw spadkowych. Kryterium to znajduje zastosowanie niezależnie od tego, czy postępowanie w przedmiocie wydania poświadczenia dziedziczenia ma charakter sporny, czy też nie (zob. podobnie wyr. z 21.6.2018 r., *Oberle*, C-20/17, EU:C:2018:485, pkt 44).

Zdaniem Trybunału APD może zostać wydane przez notariusza – zgodnie z brzmieniem art. 95c ust. 2 pkt 1 PrNot – jedynie na zgodne żądanie spadkobierców. Notariusz weryfikuje stan faktyczny z urzędu i zgodnie z art. 95e

ust. 1 PrNot notariusz sporządza akt poświadczenia dziedziczenia, jeżeli nie ma wątpliwości co do istnienia jurysdykcji krajowej, treści właściwego prawa obcego, osoby spadkobiercy, wysokości udziałów w spadku, a w przypadku gdy spadkodawca uczynił zapis windykacyjny – także co do osoby, na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, i przedmiotu zapisu. Ponadto zgodnie z art. 95e ust. 2 pkt 2 PrNot notariusz odmawia sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia w szczególności, jeżeli przy sporządzaniu protokołu dziedziczenia wszyscy potencjalni spadkobiercy nie byli obecni. Z przywołanych przepisów wynika, że czynności notarialne związane z wydawaniem poświadczeń spadkowych są wykonywane na zgodny wniosek zainteresowanych, co pozostawia nienaruszone prerogatywy sądu na wypadek wystąpienia między stronami sporu – nawet jeśli zgodnie z prawem polskim notariusze mają obowiązek zweryfikowania, czy spełnione są przesłanki prawne wydania aktu poświadczenia dziedziczenia – ponieważ nie posiadają oni żadnych uprawnień decyzyjnych.

Stanowisko Trybunału przyjęte w sprawie C-658/17, będące konsekwencją określonego zdefiniowanego pojęcia „funkcji sądowych” – budzi wątpliwości. Rzeczywiście notariusz jest związany wolą uczestników w zakresie tego, że ma sporządzić APD: w każdym momencie sprzeciw któregokolwiek z uczestników powoduje niemożliwość sporządzenia APD. Oznacza to, że zakres jego kompetencji jest pochodną woli (zgodnej) uczestników. Nie może on zatem rozstrzygnąć sporu między stronami, co dla Trybunału jest warunkiem *sine qua non* przyjęcia, że dany organ pełni funkcje sądowe. Na zagadnienie można jednak spojrzeć również z innego punktu widzenia. Zauważyć należy, że notariusz jest zupełnie wolny (tj. posiada władzę jurysdykcyjną) w zakresie rozstrzygnięcia, tj. tego, co ostatecznie poświadczy w APD. Notariusz nie poświadcza tego, co uczestnicy mu powiedzą, lecz na podstawie tego, co ustalili i po zastosowaniu prawa poświadcza dziedziczenie. Na tym etapie nie ma różnicy między zakresem władzy notariusza i sądu: w obu wypadkach nie sposób mówić o decyzyjności czy władzy dyskrecjonalnej: można twierdzić, że sąd spadku po dokonaniu ustaleń faktycznych w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie ma w istocie żadnej możliwości decyzji, może orzec w jeden tylko prawidłowy sposób i będzie to (o ile nie dojdzie do pomyłki) dokładnie ten sam sposób, w jaki sprawę rozstrzygnąłby notariusz. Jeśli uznamy, że sąd ma tu jakąkolwiek władzę dyskrecjonalną, to identyczną władzę będzie miał i notariusz.

Należy podkreślić, że choć orzeczenie TSUE w sprawie C-658/17 rozstrzygnęło sprawę dla praktyki, to kwalifikacja notariusza i APD z punktu widzenia definicji i zakresu zastosowania rozporządzenia spadkowego nie jest prze-

sądzająca dla odpowiedzi na pytanie o charakter prawny APD na gruncie krajowym.

Merytoryczna (konstrukcyjna) różnica, jaka zachodzi między APD a innymi czynnościami notarialnymi (w szczególności aktem notarialnym)²³, jest jednak znacznie większa, niż wynikałoby to z uwag już poczynionych. Okoliczność, że APD wywołuje skutki jak orzeczenie sądu, nie jest tu nawet najważniejsze, bo i niektóre akty notarialne mogą mieć takie skutki (np. akt notarialny będący tytułem egzekucyjnym, art. 777 § 1 pkt 4–6 KPC). Z punktu widzenia charakterystyki APD istotniejsze jest to, że zarówno notariusz, jak i uczestnicy po zarejestrowaniu tego aktu „odrywają się” od tego dokumentu, tzn. APD zaczyna funkcjonować w obrocie w pełnej niezależności od tych podmiotów. Należy w związku z tym wskazać na trzy kwestie:

- 1) w wypadku aktu notarialnego błędy proceduralne (a w każdym razie tzw. istotne błędy) pozbawiają akt notarialny charakteru dokumentu urzędowego, co może prowadzić do uznania wyrażonej w nim czynności prawnej za nieważną²⁴. W wypadku APD nawet poważne błędy proceduralne (formalne) nie powodują utraty przez zarejestrowany APD skutków prawnych na płaszczyźnie materialnoprawnej i proceduralnej. Wadliwie wydany, ale zarejestrowany APD, może być uchylony tylko w trybie art. 679 KPC²⁵ (inne podstawy uchylecia wskazują także art. 669¹, 678 i 690 KPC). Każdy zarejestrowany APD istnieje w sensie prawnym i wywołuje skutki. Jego uchylenie może nastąpić jedynie we wskazanej procedurze, nie jest natomiast wykazywanie przesłankowo, poza trybem uchylecia APD, że określony APD „nie istnieje”, nie jest bowiem – z powodu uchybień proceduralnych – aktem urzędowym. Zarejestrowanie APD konwaliduje wszystkie wadliwości procedury sporządzenia tego aktu;

²³ Podobieństwa występują jednak w stosunku do EPS, ale zagadnienia te nie będą tu rozwijane.

²⁴ Na ten temat przede wszystkim uchw. SN z 19.7.2001 r., III CZP 36/01 z glosami S. *Wójcika*, OSP 2002, Nr 2, poz. 18 i A. *Oleszki*, Rej. 2001, Nr 12, s. 118 i n.

²⁵ W. *Borysiak*, w: K. *Osajda* (red.), Prawo o notariacie, art. 95f, Nt 68 oraz 95k, Nt 28–29. Odmiennie i nietrafnie wypowiedzieli się w tym zakresie m.in. R. *Wrzcionek* (Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia, s. 158) i D. *Dończyk*, Notarialne poświadczenie dziedziczenia, art. 95j, Nb 14, którzy uważają, że niezachowanie przepisów prawa przy dokonywaniu czynności notarialnych (w tym APD) powoduje, iż sporządzony dokument nie jest dokumentem urzędowym. Stanowisko to jest nie do obrony w świetle jednoznacznych regulacji odnoszących się do skutków APD (art. 95j) i procedury jego uchylecia (tj. art. 679 KPC).

- 2) APD nie może być zmieniony ani uchylony przez notariusza; możliwe jest tylko sprostowanie oczywistej omyłki (art. 80 § 4 PrNot). Nie jest tu również możliwe (w jakimkolwiek zakresie) stosowanie przepisów o wadach oświadczenia woli (np. błędzie) i na tej podstawie podważanie treści aktu, co oczywiście wynika z faktu, że APD nie zawiera żadnych oświadczeń woli²⁶;
- 3) uzupełnienie APD możliwe jest tylko w zakresie wskazanym w ustawie (gospodarstwo rolne, zapis windykacyjny, art. 95l PrNot).

Wskazane wyżej cechy pozwalają zwrócić uwagę na podobieństwo APD do orzeczenia sądu. Prawomocne orzeczenie sądu może być w pewnych wypadkach zmienione lub uchylone z powodu poważnych błędów formalnych, jednakże wadliwość taka nie działa *ex lege* i nie może być przesłankowo stwierdzona w dowolnym postępowaniu. Sąd nie może (co do zasady) z urzędu zmieniać własnych orzeczeń, nie może ich również uzupełniać, poza ściśle określonymi sytuacjami. Odnosi się to zresztą do innych aktów władzy publicznej, które mogą być kwestionowane jedynie w określonej (dla danego rodzaju aktu) procedurze, natomiast nie można ich skuteczności podważać w dowolnym postępowaniu.

Notariusz nie może sporządzić APD, jeśli sąd wydał już postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 95e § 2 pkt 1 PrNot); natomiast sąd nie może stwierdzić nabycia spadku, jeżeli istnieje już APD poświadczające dziedziczenie po określonym spadkodawcy. Skoro APD nie jest orzeczeniem, to nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej (tj. nie odnosi się wprost do niego art. 199 § 1 pkt 2 KPC). Należy jednak zauważyć, że wskazane cechy APD pozwalają stwierdzić, iż skutki procesowe są analogiczne, co pozwala mówić o „powadze rzeczy poświadczonej”. W nauce istnieje spór co do tego, czy w wypadku złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku, gdy wcześniej sporządzono APD, wniosek taki powinien być odrzucony właśnie z uwagi na swoistą powagę rzeczy osądzonej (poświadczonej)²⁷ czy też oddalony (z powodu braku

²⁶ Tak też trafnie *M. Walasik*, *Pozycja prawna polskiego notariusza*, s. 345.

²⁷ Tak m.in. *Z. Truszkiewicz*, *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, s. 12–15; *M. Iżykowski*, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, s. 178; *P. Borkowski*, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, s. 260; *M. Margoński*, *Charakter prawny europejskiego poświadczenia spadkowego*, s. 64; *W. Borysiak*, w: *K. Osajda* (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. IVB, 2018, art. 95j, Nt 35; *M. Walasik*, *Pozycja prawna polskiego notariusza*, s. 345.

interesu prawnego)²⁸. Jak się wydaje, sprawę przesądza jednoznacznie art. 95j PrNot, zgodnie z którym zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia ma skutki prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Przepis nie określa przy tym, o jakie skutki chodzi, nie ma zatem podstaw do wyłączenia z tego zakresu skutków procesowych²⁹. Akt poświadczenia dziedziczenia wiąże zatem inne sądy tak samo jak orzeczenie sądu (art. 365 § 1 KPC w zw. z art. 95j PrNot). Sąd powinien zatem podjąć taką samą decyzję procesową, jaką podjąłby, gdyby w sprawie już wcześniej zapadło postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, tj. powinien odrzucić wniosek³⁰.

Od APD nie przysługuje zażalenie ani apelacja, ponieważ – jak już wspomniano – zarejestrowanie APD staje się swoistym stwierdzeniem prawomocności owego aktu. Podstawą uchylecia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowanego APD jest natomiast art. 679 KPC. Zgodnie z art. 679 § 1 zd. 2 KPC ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (odpowiednio APD – 679 § 4 KPC), może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku (uchylecia APD), gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu. Możliwość taka będzie zachodzić w każdej sytuacji, gdy na podstawie prawidłowego (a w każdym razie niekwestionowanego przez uczestników) stanu faktycznego notariusz stwierdził błędnie dziedziczenie, tzn. naruszył przepisy prawa spadkowego (dokonał błędnej subsumpcji). W takim bowiem wypadku uczestnik nie miał możliwości podnoszenia tej okoliczności w postępowaniu³¹. Z tego względu art. 679 KPC może być trak-

²⁸ Tak m.in. *J. Gudowski*, w: *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III, Warszawa 2012, s. 503; *D. Dończyk*, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, art. 95j, Nb 2; *A.J. Szereada*, *Czynności notarialne*, s. 356.

²⁹ Stanowisko, że przepis ten zrównuje APD ze stwierdzeniem nabycia spadku jedynie na płaszczyźnie materialnoprawnej a nie procesowej prezentuje *J. Pisuliński*, *Europejskie poświadczenie spadkowe*, w: *M. Pecyna, J. Pisuliński, M. Podreka* (red.), *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, Warszawa 2013, s. 638. Z poglądem tym trafnie polemizują *Z. Truszkiewicz*, *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, s. 13; *M. Margoński*, *Charakter prawny europejskiego poświadczenia dziedziczenia*, s. 64 oraz *W. Borysiak*, w: *K. Osajda* (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. IVB, 2018, art. 95j, Nb 35.

³⁰ Tak trafnie z szeroką argumentacją *W. Borysiak*, w: *K. Osajda* (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. IVB, 2018, art. 95j, Nb 35.

³¹ Za możliwością uchylecia wadliwych merytorycznie APD na podstawie art. 679 KPC opowiedzieli się (z innym uzasadnieniem), m.in. *Z. Truszkiewicz*, *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, s. 18 i *W. Borysiak*, w: *K. Osajda* (red.), *Prawo i postępowanie spadkowe*, t. IVB, 2018, art. 95k, Nt 26.

towany jako przepis pozwalający na sądową weryfikację prawidłowości materialnoprawnej APD.

§ 3. Podsumowanie

Akt poświadczenia dziedziczenia jest dokumentem urzędowym, w którym notariusz, działając jako organ władzy publicznej, poświadcza dziedziczenie (lub nabycie zapisu windykacyjnego), tj. korzystając z władzy jurysdykcyjnej, tworzy normę indywidualno-konkretną ze skutkami orzeczenia sądowego.

Wskazana konkluzja powinna stanowić element badań ustrojowych nad dokonującym się rozmyciem pojęcia władzy państwowej (w tym władzy sądowniczej), jej rozproszeniem, multicentrycznością i prywatyzacją.